

Garbis Altınoğlu - Hristiyan Kıyımının Türkiye'ye Verdiđi Zarar (1)

Posted on 16/07/2022

Kıvılcımlı ve onun gibi düşünener, Hristiyan halkların kıyımını açık ya da üstü örtülü bir tarzda onaylamak suretiyle, sadece demokrat ve devrimci bir tutum takınmamakla kalmış olmuyorlar; onlar böylelikle akıllı ve uzak görüşlü bir Türk milliyetçisi gibi de davranamadıklarını, hatta İttihatçılar gibi en şoven, en dar kafalı ve en ilkel Türk milliyetçilerinin görüşlerine yakın durduklarını ortaya koymuş oluyorlar. Kıvılcımlı tam da bu yüzden, Hristiyan halkların sürgün ve kıyımının Türkiye açısından, gerek uzun erimde ve gerekse kısa erimde yararlı olmadığını bile anlayamamıştır. Neden?

İttihat ve Terakki çetesinin Anadolu'yu Hristiyan halklardan "arındırma" eylemine, esas olarak Birinci Dünya Savaşı koşullarında giriştiğini biliyoruz. (Zaten bu çapta bir "etnik arındırma"nın daha farklı bir siyasal konjonktürde gerçekleştirilebilmesi olanaksızdı.) Ancak, 1912 ve 1913 yıllarındaki Balkan Savaşları, tüm modernleşme çabalarına rağmen, İttihatçılar ile karşıtları arasındaki gerilimlerin de zayıflattığı Türk ordusunun ne denli zavallı ve perişan bir durumda olduğunu ortaya koymuştu. Yani; ekonomisi, ulaşımı, altyapısı ve belki hepsinden de önemlisi halkın motivasyonu vb. açısından büyük ölçekli bir savaşa hiç de hazır olmayan Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'na katılması tam bir çılgınlık ve bir topyekûn intihar girişimiydi. Her bakımdan bitmiş ve tükenmiş olan 1914 yılının Osmanlı İmparatorluğu geçmişin o güçlü devletinin bir gölgesinden başka bir şey değildi. İnönü anılarında, savaşa girmeden önce bile ordusunu doğru dürüst besleyemeyen Osmanlı devletinin durumunu şöyle anlatıyordu:

"Gerçekten seferber ettiğimiz büyük ordunun beslenmesi, henüz harbe girmediğimiz hâlde bizim için büyük bir mesele idi."^[i] Bir başka kaynakta ise savaşın öngününde Osmanlı

ordusunun perişan durumu şöyle anlatılıyordu:

“Ordunun lojistik sefaleti öyle bir noktadadır ki, Ağustos 1914’te, Osmanlı’nın Berlin büyükelçisi Alman hükümetine yalvararak, acilen 100 bin çift postal, 200 bin çadır, 11 bin mataranın yanısıra konserve kutusu ile at nalı göndermelerini ister.”^[ii] Bu sorunlar Türkiye’nin savaşa girmesinden sonra daha da büyüdüğünü ve özellikle savaşın uzamasına bağlı olarak devasa boyutlar kazandığını ve yüzbinlerce askerin ordudan kaçmasında çok önemli bir rol oynadığını söylemeye bile gerek yok.

Akılları, düşünme ve organizasyon yetenekleri; siyasal hırslarının çok gerisinde olan İttihat ve Terakki şefleri, daha savaşın başı sayılacak Aralık 1914’deki Sarıkamış harekâtını bir felâkete dönüştürmekle kalmadılar; onlar bunu Şubat 1915 ve Ağustos 1916’daki Süveyş seferlerine de yinelediler. Dahası onlar savaş koşullarında Ermeni, Rum ve Süryani halklarına karşı topykün bir sürgün ve kıyım girişmek, hatta orduda görevli Ermeni doktor ve sağlık görevlileri öldürmek vb. suretiyle de Osmanlı devleti ve ordusunun savaş kapasitesine zarar verdiler.

Osmanlı devletinin, silâhlı kuvvetlerinin, cephelerdeki düşmanlara karşı savaşa sürebileceği birliklerinin bir bölümünü bu sürgün ve kıyım operasyonlarına ve bu operasyonlara karşı gerçekleştirilen bazı sınırlı direnişlere ayırmak zorunda kaldığını biliyoruz. Ancak, belki Osmanlı devleti açısından çok daha önemlisi, bu “etnik arındırma”nın, Osmanlı toplumunun üretici kapasitesi en yüksek bölümlerini oluşturan Hristiyan halklara indirdiği darbenin, daha savaş ortamında hissedilmesine başlanan olumsuz askerî ve ekonomik etkileriydi. Şevket Süreyya Aydemir savaş öncesinin koşullarında bile tarım üretiminin ve büyük ve küçük baş hayvan sayısının yetersiz olduğunu, yolların ve taşıt araçlarının olmayışı yüzünden üretilen tahılın ülkenin bir yerinden başka bir yerine götürülemediğini belirttikten sonra şunları söylüyordu:

“Vilâyetler, diğer taraftan göçmeye, boşalmaya mecbur kalan cephe gerileri, bu araç Ermeni

nüfusunun topyekûn tehciri, üretimi hakikaten en alçak seviyeye düşürdü. Yer yer açlık sahneleri de cereyan etti.”[\[iii\]](#) 1913-16 yılları arasında ABD’nin İstanbul’daki büyükelçi Henry Morgenthau anılarında, Enver ve Talât Paşalarla yaptığı görüşmelerde Ermenileri sürülmesi ve yok edilmesine engel olmaya çalıştığını, ancak etkili olamadığını anlatıyordu. O, “Ermeni ve Rumların sevk ve katline karar verdiğinde” ve böyle bir kıyıma giriştiğine Türkiye’nin “ekonomik açıdan idam fermanını imzalamış” olduğunu söylüyordu:

“Bu insanlar, daha önce söylediğim gibi, ülkenin sanayi ve mâliyesini kontrol eden ve tarımını geliştiren insanlardı ve bu büyük ulusal suçun maddi sonuçları her yerde görülmeye başlamıştı. Çiftlikler işlenmemiş hâlde yatıyor ve her gün binlerce köylü açlıktan ölüyordu. En büyük vergi mükellefleri Ermeniler ve Rumlar olduğundan dolayı, onların yok edilmeleri devlet gelirlerini azaltmış ve tüm Türk limanlarının abluka altında olması nedeniyle gümrük harçları da kesilmişti.”[\[iv\]](#)

Demek ki şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Bu savaş sırasında Ermeni ve Rum kökenli yurttaşlarına daha iyi davranması/ daha pragmatik bir tarzda yaklaşması hâlinde Osmanlı devleti, Britanya-Fransa-Rusya cephesine karşı savaşta daha başarılı ya da daha az başarısız olacaktı. Ancak, Anadolu’yu Hristiyanlardan “arındırma”yı birinci ve öncelikli hedef sayan İttihat ve Terakki liderlerinin bu ekonomik kayıpları, hattâ bu kıyım operasyonlarının ülkenin savaş kapasitesini zayıflatmasını bile göze aldıkları anlaşılıyor. İttihatçıların mirasçıları olan Kemalistlerin yaklaşımı da farklı değildi. Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, 1922- 23 Türk-Yunan nüfus mübadelesi sırasında bu operasyonu yöneten kişilerden Kızılay Başkanı Hamid Hasancan Bey’le görüşmesinden edindiği izlenimleri aktarırken şunları söyleyecekti:

“Hamid Bey Türk tarafının Anadolu’dan bütün Rum ve Ermenilerin çıkarılmasını arzu ettiğini belirtir. [Buna karşılık] Amiral Bristol bu durumun Anadolu’nun ekonomik şartlarını olumsuz olarak etkileyeceğini belirtir. Hamid Bey de bu istenmeyen unsurlarla birlikte gelecek refah ve zenginlik yerine, daha düşük refah seviyesini tercih ettiklerini vurgular.”[\[v\]](#)

Aslında, bu tasfiye operasyonunun Türkiye açısından zararları, daha Ermeni jenosidine kıyasla “çok daha masum” olan Rumların zorla kovulması sırasında bile ortaya çıkmaya başlamıştı. Fuat Dündar, Ermeni jenosidinin yarattığı olumsuzluğu ise şöyle anlatıyordu:

“Daha eylülde, tehcirin ağır sonuçları doğu bölgelerinde kendini hissettirmeye başlamış, zirai üretimdeki düşüş, ticarî aktivitelerdeki tıkanma çıplak gözle görülür hâle gelmişti. Her ne kadar, ordu ve devlet için yararlı olan Ermeniler... tehcirden muaf tutulsalar da, ortaya çıkan toplumsal boşluk çok büyüktü.”[\[vi\]](#)

Dündar; Talât Paşa ve ortaklarının bu sorunu aşmak için Ermenilerden kalan şirketler, fabrikalar, dükkânlar ve arazinin bir an önce envanterinin çıkarılması, bunların “ekonominin İslâmlaşması” amacıyla, şirketler hâlinde örgütlenmeye teşvik edilen Müslüman esnaf ve çiftçilere dağıtılması doğrultusunda önlemler aldıklarını belirttikten sonra sözlerini şöyle sürdürüyordu:

“Ancak üretim araçlarını ele geçirmek, ele geçirenlere üretici vasfı vermediğinden ve bu meziyet de ele geçirilecek bir ganimet değil, çalışarak elde edilecek bir beceri olduğundan bunun bugünden yarına yeri doldurulacak bir eksiklik olmadığı görülür. Üstelik savaştan dolayı, bu kaliteli emek gücü boşluğu kendini daha şiddetli hissettiriyordu.”[\[vii\]](#) Yazarın değindiği noktanın altının çizilmesi gerekiyor. Gerçekten de, sözümona ekonominin İslâmlaş(tırıl)ması ve bir Müslüman-Türk burjuvazisinin “oluşturulması” girişimi sırasında çok sayıda üretim aracının (atelye, fabrika, dokuma tezgâhı, bina, bağ, tarla vb.) bilerek ya da bilmeyerek yakılıp yıkıldığı ya da ihmal sonucu kullanılamaz hâle geldiği anlaşılıyor. Başta Talât Paşa gelmek üzere bu dönemin İttihatçı liderlerinin yazışmaları ve talimatlarında Müslüman-olmayan halktan zorla alman üretim araçlarına verilen zararlarla ilgili bir dizi uyarıda buldukları biliniyor.

Bunu bir yere kadar, ama sadece bir yere kadar barbar toplulukların uygarlık merkezlerini istilâ ettikleri zaman yaptıkları yıkıma benzetebiliriz. Hilmar Kaiser, “1915-1916 Ermeni

Soykırım Sırasında Ermeni Mülkleri, Osmanlı Hukuku ve Milliyet Politikaları” başlıklı makalesinde, Alman hukuk uzmanlarının hazırladığı bir rapora göndermede bulunurken şu benzer saptamayı yapıyordu:

“Mülklerin büyük bir çoğunluğu tahrip edilmiş veya alacaklıların (yabancıların, bankaların vb- G. A.) el koymasına engellenecek hâle getirilmişti.”[\[viii\]](#)

Aslında Kıvılcımlı'nın kendisi de bu gerçeği, *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi* adlı kitabında Falih Rıfkı Atay’dan bu konuya ışık tutan hayli öğretici bir alıntı aktarmak suretiyle teslim etmektedir. Atay Kıvılcımlı'nın, kendi kitabından aktardığı ve Ankara'nın perişan ve yaşanmaz durumuna değinen pasajda şöyle diyordu:

“Vaktiyle Hristiyanlar Ankara'nın bütün iyi geçim ve kazanç kaynakları üstünde kurulmuşlar, Kalenin istasyona bakan sırtını konakları, otelleri, lokanta ve hanları ile donatmışlar. Çankaya ve Keçiören semtlerine de asma, yemiş ve gölge ağacı dikerek yaz için serince birer köşe edinmişler. Biz Türkler efendiliğimizle kalmışız, ama onlar çorbamız kesilmişler. 1923'te Ankara'ya geldiğimiz vakit, bağ evleri müstesna, Hristiyan mahallesinden eser yoktu. Trenden inince iki taraflı bir bataktan, ağaçsız bir mezarlıktan, kerpiç ve hımış esnaf barakaları arasından geçerek tozuması bir türlü bitmeyen bir yangın yerine sapardık.

“Şimdi geri bir Anadolu kasabasının bile o günkü Ankara kadar iptidai (=ilkel- G. A.) olduğunu sanmıyorum... Ankara, İstanbul surları dışındaki bütün Türkiye'nin sembolü idi. Ermeniler ve Rumlarla beraber hayat ve 'ümran' (=bayındırlık- G. A.) denecek ne varsa hepsi sökülüp gitmişti.”[\[ix\]](#)

“Ulusal kurtuluş” savaşı sırasında Anadolu'yu ziyaret eden ve Türk yetkilileriyle görüşen Sovyet diplomatı S. I. Aralov bu konuda bazı çarpıcı gözlemlerini kayda geçirmişti. Kemalistlere sempati duyan Aralov, Mustafa Kemal'in kendisini, ilk Türk nalbantlarını mezun eden bir okula götürdüğünü anlatırken şu tanıklığı yapıyordu:

“O devirde Anadolu’da nalbant bulunmaması tuhaf gelecektir. Atları, Rum, Ermeni gibi sanatkârlar nallıyorlarmış. Şimdi Rumlar Türklerle savaş hâlindeydiler. Ermenilerle de dostluk ilişkileri kalmamıştı. Kötü, cahil nalbantlar atları sakat ediyorlardı. Bu durum karşısında orduda, kısa süreli nalbantlık kursları açılmıştı.”[\[x\]](#) Bir başka çarpıcı tanıklığa ise, tehcir ve jenosidin Türkiye’yi silâh ve cephane üretemez hâle getirdiğini itiraf eden Fevzi Çakmak’ın sözlerinde rastlıyoruz. Dönemin millî savunma bakanı olan ve Cumhuriyet döneminin değişmez genelkurmay başkanı olacak olan bu bay, İmalat-ı Harbiye atelyesinin Ermeni ve Rum işçi ve ustalarına göndermede bulunurken şunları söylüyordu:

“... gerek miktarca, gerek adetçe silâhlarımız vardır. Bununla beraber mademki elimizde bir fabrika yoktur, ne kadar cephanemiz olursa olsun bunun da belirli bir haddi vardır... deniz aşırı silâh ve cephane kaçakçılığına teşebbüs ettik ve bundan başka doğu tarafından ilerlemekte olan kuvvetlerden de gereken silâh ve cephaneyi elde edeceğimizi ümit ediyoruz... İstanbul’dan lâzım gelen bazı ecza ve özellikle cephane ve silâh yapmakla mahir ustalar getirtmeğe teşebbüs ettik.”[\[xi\]](#) Nitekim kitabın yazarı Rasih Nuri İleri’nin biraz ilerde aktardığı ve “Yirmi yıldan fazla zaman sonra yayınlanan TBMM Gizli Zabıtları’nda söylenen şu sözler, Çakmak’ın “mahir ustalar”nın kimler olduğunu göstermektedir: “Mustafa Kemal devamla... ‘Eskişehir’de imalâthanede (îmalât-ı Harbiye atelyesi- R. N. İleri) Ermeni olduğundan bahsedildi. Bunları mutlaka atmak taraftarıyız. Fakat Rum ve Ermenileri atmakla bütün makineler durur. Böyle bir zorunluluk yüzünden onları değiştirmek kabil olmuyor.”[\[xii\]](#)

Bu satırların, hem Mustafa Kemal ve çevresinin ikiyüzlülüğünü ve hem de onların İttihat ve Terakki ile aynı bakış açısına sahip olduğunu bir kez daha gösterdiğinin altı çizilmeli. 1914 ve 1915’te İttihat ve Terakki çetesi, pek inandırıcı olmasa bile kendi saldırganlığını, devletin bir “Ermeni tehdidi”yle karşı karşıya olduğu gerici peri masalının arkasına gizlemeye çalışabilirdi. Oysa Temmuz 1920’de, aynı “etnik arındırma” mantığıyla hareket etmeye devam eden Mustafa Kemal’in elinde böylesine uydurma bir gerekçe bile yoktu. Ermeni nüfusu eskisinden çok daha az olduğu ve savaş öncesinde 1.5 milyonu aşkın olan

Ermenilerin sayısı 65,000 dolayına düştüğü, yani Ermeni sorunu “çözüldüğü” hâlde o hâlâ, kalan Ermenileri de “mutlak; atmak taraftarı” olduğunu söyleyebilmektedir. Aslında Mustafa Kemal’in bu sözlerinin Türk burjuva devletinin Müslüman-olmayan halklara karşı Cumhuriyet tarihi boyunca sürdüreceği politikanın ipuçlarını verdiğini söyleyebiliriz. Devam edelim.

Üretimdeki bu azalmanın nedenlerinin; Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşı’na katılması nedeniyle erkek nüfusun büyük bir bölümünün silâh altına alınmasının ve savaşın ülke ekonomisi üzerindeki yıkıcı etkilerinin yanısıra İttihat ve Terakki çetesinin Ermenilere ve diğer Hristiyan halklara karşı uyguladığı kıyımlar ve dizginlenmemiş bir yıkıcılık olduğu açıktır. Sözünü ettiğim yıkıcı eğilime iyi bir örnek olması bakımından şu kötü ünlü İzmir yangını üzerinde duralım. Atay bu konuda şunları söylemişti:

“Biz Trakya ve Anadolu’dan Hristiyan halkı tasfiye etmekle, memleket ekonomisini köklerinden sökmüştük. Her yerde bağlar bozulmakta, zeytinler yabânileşmekte veya kesilmekte, balık avcılığı ölmekte, çarşılar kapalı durmakta idi. 1924 Türkiye’sinin gerçeklerini bilmeyen, yeni Türk tarihi hakkında hiçbir şey öğrenemez.

“Ermeni tehciri sırasında Anadolu şehir ve kasabalarının bütün oturulabilir mahallelerini yakmışlardı. Benim 1911’de gördüğüm Ankara, 1923’de bulduğum Ankara’nın yanında bir ‘mamure’ idi. Yunan ordusu bozgun çekilişi sırasında, Anadolu’nun bir memlekete benzeyen batısındaki şehirleri yakmıştı. İzmir’e gittiğim vakit bu şehrin de Akdeniz Avrupası şehirlerini andıran mahalleleri yanmaya başlamıştı. İzmir’den Uşak’a doğru yalnız tüten harabeler ve enkaz arasından geçmiştik.”[\[xiii\]](#) Atatürk’ün çok yakınında olmuş ve 1923-50 yılları arasında milletvekilliği yapmış olan bir politikacı, bir devlet aydını ve gazetecisinin ancak bu kadarını söyleyebileceğini ve İzmir yangınından ötürü asla Mustafa Kemal’i suçlayamayacağını tahmin edebilir ve hatta bir ara İzmir’in yakılmasını -resmî görüş uyarınca- İzmir Rumları ya da Ermenileri’nin üzerine yıkmasını elbette onayamaz, ama anlayabiliriz. Bu arada, bu konuya değinmemeyi yeğleyen “komünist” Kıvılcımlı’dan farklı

olarak burjuva Atay'ın ürkek bir tarzda da olsa, İzmir yangının sorumluluğunu da Nureddin Paşa üzerinden kısmen Türk ordusuna yükleme erdemini gösterdiğinin altı çizilmelidir.

Ayşe Hür, "1922'de güzelim İzmir'e kimler kıydı?" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

" 13 Eylül'de Ermeni mahallesinde başlayan yangın, o ana kadar denizden esen hâkim rüzgâr imbatın yerini güney-güneydoğu yönünden esen rüzgâra bırakmasıyla 14 Eylül'de batıya doğru yayılır. 15 Eylül'de kontrol altına alınır ama ancak 18 Eylül'de söndürülebilir. 23 Eylül günü Hisar Camii arkasında yeni bir yangın başlar. Şehrin tekrar güvenli hâle gelmesi ancak 30 Eylül'de olacaktır. Bu tarihe kadar Ermeni, Rum mahalleleri tamamen, Avrupalıların yaşadığı Frenk Mahallesi ise kısmen yanmıştır. Türk ve Yahudi mahallelerine ise zarar gelmemiştir. Yangında yaklaşık 2.6 milyon metrekarelik bir alan, 25 bin ev, işyeri, kilise, hastane, fabrika, depo, otel ve lokanta yok olmuştur. Türk ordularının önünden İzmir'e doğru sürülen Rum ve Ermeni sayısının İzmir'de yaşayanlarla birlikte 500 bine yakın olduğu, bunların ancak 320 bininin gemilerle tahliye edilebildiği, geri kalan 180 bin kişinin çeşitli biçimlerde (öldürülerek, yangında ölürek veya yangından kaçarken denizde boğularak hayatını kaybettiği) genel olarak kabul edilir. Böylece şehir gayrimüslim ahalisinden bir anlamda 'kurtulur'. Yangın Ermeni ve Rum mahallelerini tamamen yaktığı için, Ermeni ve Rumlardan geriye mülk kalmamıştır ama 3 Ekim 1922 tarihli *İleri* gazetesinde yayınlanan bir habere bakılırsa, geride kalan taşınabilir varlıklar 3.5 milyon altın değerindedir." [\[xiv\]](#) Hür daha sonra Falih Rıfkı Atay'ın şu satırlarını aktarıyor:

"Gâvur İzmir karanlıkta alev alev, gündüz tüte tüte yanıp bitti. Yangından sorumlu olanlar, o zaman bize söylendiğine göre, sadece Ermeni kundakçıları mı idi? Bu işte o zamanki ordu komutanı Nureddin Paşa'nın hayli marifeti olduğunu da söyleyenler çoktu. Atatürk'ün Nureddin Paşa'yı eskiden beri sevmediği Nutk'unda görünür... [Nureddin Paşa] Kibirli, dar kafalı, zulüm ve ceberut düşkünü bir kimse idi. Bu yüzden bir zamanlar Millet Meclisi kendini harp divanına verip mahkûm bile ettirmek istemişti... Nureddin Paşa'nın biri İzmir'de, biri İzmit'te tertip ettiği iki linçin hikâyesi gene o vakitler, bizi ikrah içinde

bırakmıştır (=iğrendirmiştir- G. A.). Bunlardan biri İzmir metropolidi Meletyos [Hrisostomos], öteki de ‘Peyam-ı Sabah’ yazarı Ali Kemal’dir.

“Bildiklerimin doğrusunu yazmaya karar verdiğim için o zamanki notlarımdan bir sayfayı buraya aktarmak istiyorum:”... İzmir’i niçin yakıyorduk? Kordon konakları, oteller ve gazinolar kalırsa, azınlıklardan kurtulamıyacağımızdan mı korkuyorduk? Birinci Dünya Harbi’nde Ermeniler tehcir olunduğu vakit, Anadolu şehir ve kasabalarının oturulabilir ne kadar mahalle ve semtleri varsa, gene bu korku ile yakmıştık. Bu kuru kuruya tahripçilik hissinden başka bir şey değildir. Bunda bir aşağılık duygusunun da etkisi var. Bir Avrupa parçasına benzeyen her köşe, sanki Hristiyan ve yabancı olmak, mutlak bizim olmamak kaderinde idi. Bir harb daha olsa da yenilmiş olsak, İzmir’i arsalar hâlinde bırakmış olmak, şehrin Türklüğünü korumaya kâfi gelecek miydi? Koyu bir mutaassıp (=bağnaz- G. A.), öfkelenendirici bir demagog olarak tanınmış olduğum Nureddin Paşa olmasaydı, bu facianın sonuna kadar devam etmiyeceğini sanıyorum. Nureddin Paşa, ta Afyon’dan beri Yunanlıların yakıp kül ettiği Türk kasabalarının enkazını ve ağlayıp çırpınan halkını görerek gelen subayların ve neferlerin affedilmez hınç ve intikam hislerinden de şüphesiz kuvvet almakta idi.’ ”[\[xv\]](#)

Nevzat Onaran bu konuyu TBMM gizli oturumlarının tutanaklarına dayanarak incelemektedir. Bu konunun Kasım 1922’de Meclis’te birkaç kez tartışıldığı ve İzmir’de sadece bir yangın değil, aynı zamanda bir yağma olayı yaşandığı anlaşılıyor. Onaran’ın kitabında, 25 Kasım 1922 tarihli oturumda Kütahya milletvekili Ragıp’ın, kendisine gelen mektup hakkında şunları söylediği belirtiliyor:

“Yağmacıların 300’er, 500’er lirayı Emval-i Metruke Komisyonu reis ve heyetlerine vererek, aldıkları malları rahatça çıkarttıklarını, hattâ içinde 45-50 bin lira mal bulunan mağazanın 3-4 bin lira verilerek boşaltıldığını, içerde kalan çürük-çarık malları da Hükümet yetkilisinin mühürlediğini, ‘Her gün mağazalar boşalıyor. Akşehir, Burdur, İsparta, Uşak hattâ Ankara’ya kadar gidiyor’ dendiğini anlatır. ”[\[xvi\]](#) Onaran’ın aktardığına göre Maliye Bakanı

Haşan Fehmi, 27 Kasım 1922 tarihli oturumda Meclis'e bu konuda bilgi verirken kendisinden beklendiği üzere kentlin Rum ve Ermeniler tarafından yakıldığını ileri sürmüştü. Rum ve Ermenilerin nasıl oluyorsa kendi evlerini, mağazalarını ateşe verip, kendilerinin yanısıra yakınlarından çok sayıda insanın da ölümüne yol açtıklarına inanmamızı bekleyen bu baya göre İzmir yangınının neden olduğu maddi zarar 300 milyon altın liranın üzerindedir. Aynı oturumda Mardin milletvekili İbrahim şunları söylemişti:

“İşitiyoruz ki, İzmir'in yağmasına bir çok zabitan (=subaylar- G. A.), ordu kumandanları iştirak etmiştir. Bu vaki midir? Sonra Birinci Ordu Kumandanı bütün nükut (nakid paralar) ve eşyayı almış, bir çoklarını da tevzi etmiştir (=dağıtmıştır- G. A.). Bu sahih midir? O paralar ne miktardadır? Sonra bir çok mebus arkadaşlarımız mobilyesiyle beraber evlere girmiş ve şimdiye kadar o evlere tasarruf ediyorlar, bu da doğru mudur? Bunları soruyorum.”[\[xvii\]](#) Aynı kaynağa göre Maliye Bakanı Haşan Fehmi bu soruyu yanıtlarken, İzmir'deki mağazaları yağma edenlerin kimliğini saptamanın olanaksız olduğunu belirttiikten sonra,

“Yalnız yağmaya iştirak eden her sunuf (=sınıflar- G. A.) vardır. Bunu arz ettim. Her türlü halk vardır”[\[xviii\]](#) diyecekti.

İzmir'in yakılması ve yağmalanması, Osmanlı asker ve yöneticilerinin 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde bile, rasyonel bir burjuva mantığına erişemediklerini gösteriyordu. İşte bu yüzdendir ki, sözcüğün en geniş anlamında sırtını devlete dayamak ve devletin, terör uygulama da içinde olmak üzere bütün olanaklarını kullanmak, hattâ devlet adamlarının kendilerinin zenginleşmesinin yolunu açmak suretiyle palazlanan Müslüman-Türk burjuvazisi hep biraz eğreti, türedi ve sonradan görme bir katman olarak kalmaya mahkûm ve devlet aygıtı karşısında hep özgüven yoksunluğu ve boynu büküklükle sakatlanmış olacaktı. Emin Türk Eliçin, İttihat ve Terakki saflarında zenginleşerek Müslüman-Türk burjuvazisinin saflarına katılanların evrimini şöyle anlatıyordu:

“... işbu yönetici aydın zümreleri köksüzdü, topluma organik bir şekilde bağlı değildi. Çoğu devletten aldığı aylıkla geçinen züğürt kişilerdi. Zenginleşenler de üretici sınıfları, emekçi halkı sömürerek olmaktan daha çok, devletten kopardıkları taahhüt işleri, ithalat-ihracat vurgunları, karaborsa dalavereleriyle varlıklarını edinmişler, gözleri bu yüzden de devlete dikili kalmıştı. Bu yöntemi Ankara’da da bırakmayacaklar, ‘Devlet eliyle özel sektörcülüğü’ bir sistem hâline getireceklerdi.”[\[xix\]](#)

[\[i\]](#) *ismet İnönü, Hatıralar, s. 148.*

[\[ii\]](#) Hamit Bozarlan, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye Tarihi s 231-32*

[\[iii\]](#) Enver Paşa 3. Cilt s 31

[\[iv\]](#) *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü s 202*

[\[v\]](#) Aktaran Ayhan Aktar, *Türk Milliyetçiliği , Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm, s 106*

[\[vi\]](#) *Modern Türkiyenin Şifresi, s 312*

[\[vii\]](#) Aynı yerde s 313

[\[viii\]](#) Eric Jan Zürcher *Türkiye 'de Etnik Çatışma, s 141*

[\[ix\]](#) *Çankaya, s. 351.*

[\[x\]](#) *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, s. 107.*

[\[xi\]](#) *Atatürk ve Komünizm, s. 108.*

[xii] aynı yerde, s. 113.

[xiii] *Çankaya*, s. 450-51.

[xiv] *Taraf*, 14 Eylül 2008.

[xv] *Çankaya*, s. 324-25.

[xvi] *Emval-i Metruke Olayı*, s. 142.

[xvii] aynı yerde, s. 146.

[xviii] aynı yerde, s. 146.

[xix] *Kemalist Devrim İdeolojisi*, s. 263.